

שיעור לג

תנופה בביכורים

(סוכה מז ע"ב)

- א. ר' אליעזר בן יעקב ור' יהודה - ביכורים טעונים תנופה
- ב. שתי תנופות או ללא תנופה כלל
- ג. הכהן מניף במקום המביא, והמביא קורא
- ד. תנופה אחת של הכהן בלבד
- ה. ביכורים - קדשי גבול או קדשי מקדש?
סיכום

א. ר' אליעזר בן יעקב ור' יהודה - ביכורים טעונים תנופה

בגמ' (מז ע"ב) הובאה משנה (ביכורים ב, ד) בה נאמר: "הביכורים... טעונים קרבן, ושיר, ותנופה, ולינה". הגמרא שאלה מיהו התנא שסבר שביכורים טעונים תנופה? ענתה הגמרא שזהו ר' יהודה:

דתניא, רבי יהודה אומר: "והנחתו" (דברים כו, י) - זו תנופה.
אתה אומר זו תנופה, או אינו אלא הנחה ממש?
כשהוא אומר "והניחו" (שם ד) - הרי הנחה אמור. הא מה אני מקיים
"והנחתו" - זו תנופה.
ודלמא רבי אליעזר בן יעקב היא? דתניא: "ולקח הכהן הטנא מידך" (שם ד) -
לימד על הביכורים שטעונים תנופה, דברי רבי אליעזר בן יעקב.
מאי טעמא דרבי אליעזר בן יעקב? גמר "יד" "יד" משלמים. כתיב הכא:
"ולקח הכהן הטנא מידך", וכתיב התם: "ידיו תביאינה את אשי ה'" (ויקרא ז,
ל), מה כאן כהן - אף להלן כהן. ומה להלן בעלים - אף כאן בעלים. הא
כיצד? כהן מניח ידו תחת יד בעלים, ומניף.

נעיין תחילה בפסוקים בהם נצטוונו על הבאת הביכורים ומקרא הביכורים (דברים כו, א-יא):

- (א) והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה וירשתה וישבת בה.
(ב) ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך אשר ה' אלקיך נתן לך ושמת בטנא והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך לשכן שמו שם.
(ג) ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם ואמרת אליו: 'הגדתי היום לה' אלקיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו'.
(ד) ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח ה' אלקיך.
(ה) וענית ואמרת לפני ה' אלקיך: 'ארמי אבד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב.
(ו) וירעו אתנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבדה קשה.
(ז) ונצעק אל ה' אלקי אבותינו וישמע ה' את קלנו וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו.
(ח) ויוצאנו ה' ממצרים ביד חזקה ובזרע נטויה ובמרא גדל ובאתות ובמפתים.
(ט) ויבאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש.
(י) ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה', והנחתו לפני ה' אלקיך והשתחוית לפני ה' אלקיך.
(יא) ושמת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלקיך ולביתך אתה והלוי והגר אשר בקרבך.

הביכורים הם אחת ממתנות כהונה. בעל הפירות מביא את הביכורים למקדש, והכהנים בלבד אוכלים את הביכורים בירושלים. סדר הפעולות ע"פ הפסוקים: מביא הביכורים אומר לכהן: "הגדתי היום לה' אלקיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו" (פס' ג), הכהן לוקח ממנו את הכלי עם הביכורים ומניחו לפני המזבח (פס' ד).

מביא הביכורים אומר את מקרא הביכורים, מ"ארמי אבד אבי" (פס' ד) עד המילים: "ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה'" (פס' י). עם סיום הקריאה, הכהן מניח את הכלי לפני ה', והמביא משתחוה ויוצא (פס' י). לא נאמר במפורש בפסוקים שיש להניח את הביכורים. יש מנחות ושלמים שמצווה להניח, ולפי ר' אליעזר בן יעקב, גם ביכורים יש להניח. כך נאמר במשנה (מנחות ה, ו; מנחות סא ע"ב):

אלו טעונין תנופה ואין טעונין הגשה:
לוג שמן של מצורע ואשמו,¹

1 ויקרא יד, י-יב, כא-כד.

והבכורים, כדברי רבי אליעזר בן יעקב.

ואמורי שלמי יחיד [החלבים שמקריבים על גבי המזבח] וחזה ושוק שלהן,²

...ושתי הלחם, ושני כבשי עצרת.³

...מנחת העומר⁴ ומנחת קנאות⁵ טעונות תנופה והגשה.

גם שלמי הנזיר יחד עם הזרוע, החלות והרקיקים טעונים תנופה, כאמור במשנה (נזיר ו, ט):

היה מבשל את השלמים או שלקן, הכהן נוטל את הזרוע בשלה מן האיל,

וחלת מצה אחת מן הסל ורקיק מצה אחת, ונותן על כפי הנזיר, ומניפן.⁶

בשלמים ובמנחות שצוינו לעיל נאמר במפורש בתורה שיש להניפם. על הביכורים לא נאמר בתורה במפורש שיש להניפם, ובמשנה נאמר שיש להניפם ע"פ דברי ר' אליעזר בן יעקב.

עמדתו של ר' אליעזר בן יעקב שנזכרה במשנה (מנחות ה, ו; מנחות סא ע"א), מופיעה במדרש ההלכה בספרי (דברים, פרשת כי תבוא פיסקא ש):

"מידך" - מלמד שטעונים תנופה, דברי רבי אליעזר בן יעקב.

לפי ר' אליעזר בן יעקב "כהן מניח ידו תחת יד בעלים, ומניף". הגמרא (סוכה מז ע"ב; מנחות סא ע"א-ע"ב; מכות יח ע"ב) דנה בדברי ר' אליעזר בן יעקב, ודבריו מבוססים על גזירה שווה משלמים. בגמרא הובאה ברייתא בה נאמר שגם ר' יהודה סבר שביכורים טעונים תנופה. דבריו מבוססים על פירוש הפסוקים בפרשת הביכורים: "כשהוא אומר 'והניחו' (פס' ד) - הרי הנחה אמור. הא מה אני מקיים 'והנחתו' (פס' י) - זו תנופה".

במשנה (ביכורים ג, ו) פירט ר' יהודה את אופן התנופה:

עודהו הסל על כתפו קורא מ"הגדתי היום לה' אלקיך" (פס' ג) עד שגומר כל הפרשה (פס' י).

2 ויקרא ז, ל, לד; י, טו.

3 ויקרא כג, יז-כ.

4 ויקרא כג, יא-טו.

5 במדבר ה, כה.

6 במדבר ו, יט-כ.

ר' יהודה אומר: עד "ארמי אובר אבי". הגיע ל"ארמי אובר אבי" מוריד הסל מעל כתפו ואוחזו בשפתותיו, וכהן מניח ידו תחתיו ומניפו, וקורא מ: "ארמי אובר אבי" עד שהוא גומר כל הפרשה, ומניחו בצד המזבח והשתחוה ויצא.

לפי ר' יהודה מביא הביכורים אוחז בשפתי הכלי, והכהן מניח את ידיו תחת הכלי והם מניפים ביחד, כל זמן שמביא הביכורים קורא את פרשת הביכורים.⁷ במשנה (מנחות סא ע"א) צוין רק ר' אליעזר בן יעקב כמי שסובר שיש תנופה בביכורים. בגמ' (שם סא ע"ב) השיבו שני אמוראים מדוע בחרה המשנה במנחות להציג את העובדה שביכורים טעונים תנופה רק ע"פ ר' אליעזר בן יעקב ולא ע"פ דברי ר' יהודה: "אמר רבא: הואיל ופתח בו הכתוב תחלה. רב נחמן בר יצחק אמר: הואיל ורב גבריה". לפי רבא, משום שרבי אליעזר בן יעקב דרש שביכורים טעונים תנופה מפסוק שבתחילת פרשת הביכורים: "ולקח הכהן הטנא מידך" (פס' ד), ואילו רבי יהודה למד מפסוק שבסוף פרשת הביכורים: "והנחתו" (שם י). לפי רב נחמן בר יצחק, התנא של המשנה ציין את רבי אליעזר בן יעקב "הואיל ורב גבריה", שהוא חכם ביותר, שהרי מקובל עלינו שמשנתו של רבי אליעזר בן יעקב היא "קב ונקי" (גיטין סז ע"א) וכך ע"פ הסבר רש"י מנחות שם].

סיכום ביניים של עמדות ר' אליעזר בן יעקב ושל ר' יהודה:

- א. גם ר' אליעזר בן יעקב וגם ר' יהודה סוברים שביכורים טעונים תנופה.
- ב. לדברי ר' אליעזר בן יעקב, הכהן מניח ידו תחת יד בעלים, ומניף. לדברי ר' יהודה, מביא הביכורים אוחז בשפת הכלי, והכהן מניח ידיו מתחת לכלי וכך מניפים את הביכורים.
- ג. ר' אליעזר בן יעקב למד על תנופת הביכורים מגזירה שווה משלמים. המילים המורות על התנופה הן: "ולקח הכהן הטנא מידך" (פס' ד) - ולקח, מידך. ר' יהודה למד על חובת ההנפה של הביכורים מתוך הפסוקים העוסקים בביכורים והמילה המורה על הנפה היא: "והנחתו" (פס' י).

7 התוספות במכות יח ע"ב (ד"ה ומאן) כתבו: "ובמילתיה דר' יהודה יש לתמוה. דבשמעתין מפיך תנופה מ'והנחתו' (פס' י) שכתוב אחר כל הקריאה, ואם כן מגליה דמתחלת הקריאה הוא מניף? ותו מגליה לרבי יהודה דכהן היה מניף, דבקרא 'והנחתו' (פס' י) לא כתיב ביה כהן, ובקרא קמא דכתיב 'ולקח הכהן הטנא' (פס' ד) לא כתיב בהן תנופה". בערוך לנר שם כתב שיש דוגמאות נוספות בש"ס שדרשות בנוסח: "אם אינו ענין לזה תנהו לענין אחר" כוונתן שמכל מילות הפסוק לומדים את אותו הלימוד. ומכיוון שכך כל פעם שכתוב הנחה הכוונה היא גם תנופה, וממילא גם הכהן היה מניף שנאמר: "ולקח הכהן הטנא מידך והניחו".

ב. שתי תנופות או ללא תנופה כלל

רש"י בפירושו לתורה (דברים כו) כתב שיש להניף את הביכורים פעמיים:

"ולקח הכהן הטנא מידך" (פס' ד) – להניף אותו. כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף.
 "והנחתו" (פס' י) – מגיד שנוטלו אחר הנחת הכהן ואוחזו בידו כשהוא קורא, וחוזר ומניף.⁸

התוספות (מז ע"ב ד"ה הביכורים) ציינו למדרש הלכה בספרי שממנו משמע שהיו מניפים פעמיים. וכך כתבו:

בספרי (פרשת ראה) משמע דאיכא שתי תנופות. דקתני "והנחתו לפני ה' אלקיך" מלמד שטעונין תנופה ב' פעמים. אחת בשעת קריאה ואחת בשעת השתחויה. והתם בספרי דרש ב' תנופות מדכתיב "ולקח הכהן הטנא מידך" כר' אליעזר בן יעקב.

אמנם בגרסת הספרי (שם פיסקא שא) שלפנינו מדובר על שתי הנחות:

"והנחתו לפני ה' אלקיך והשתחווית לפני ה' אלקיך" – מלמד שטעונים הנחה שתי פעמים. אחת בשעת קריאה, ואחת בשעת השתחויה.⁹

התוספות (בסוכה שם) הקבילו תנופה להנחה בעקבות ההסבר בכרייתא שר' יהודה פירש את המילה "והניחו" כתנופה:

ושמא סבר לה נמי כרבי יהודה דדריש הכא "והנחתו" זו תנופה, ולהכי בעי ב' תנופות. "דולקח הכהן" באמצע קריאה כתיב, וכי כתיב "והנחתו" גבי השתחויה כתיב. ומשמע ליה לשון תנופה מלשון "לך נחה את העם" (שמות לב, לד), ומוליך ומביא.

שתי התנופות נלמדות מהמילים "ולקח הכהן" (פס' ד), ומהמילה "והנחתו" (פס' י). תוספות (בסוכה שם) הציעו הסבר נוסף:

8 ראה בעניין זה בריטב"א מכות יח ע"ב. כרש"י כתב גם בסמ"ג מצוות עשה קמ.
 9 הגר"א, שנות אליהו, ביכורים ג, ו כתב שזו אכן הגרסה הנכונה בספרי: "שטעונין הנחה ב' פעמים". ראה גם: מלבי"ם דברים כו, ד; הרב חיים קנייבסקי, רמב"ם הל' ביכורים ג, יב, דרך אמונה באור ההלכה ד"ה ומניף וקורא.

אי נמי, מדאחר הנחת כהן כתיבא עוד הנחה אחריתא לאחר קריאה, שמע מינה דלאחר הנחת כהן חזר ונטלו כדי לחזור ולהניף אחר קריאה דהיינו בשעת השתחויה.

הלימוד הוא מכך שפעולת ההנחה נזכרת פעמיים, לפני הקריאה "והניחו" (פס' ד), ולאחר הקריאה בעת ההשתחויה, שנאמר: "והנחתו" (פס' י).

אך תוספות הקשו שבגמרא (מכות יח ע"ב) נאמר שר' יהודה ור' אליעזר בן יעקב חולקים בשאלה אם הנחה מעכבת בביכורים או לא, והרי לשיטת התוספות תנופה מקבילה להנחה. על כן העדיפו תוספות את ההצעה השנייה, ששתי התנופות נלמדות מכך שפעולת ההנחה נזכרת פעמיים בפסוקים.

התוספות (מכות יח ע"ב ד"ה ומאן) כתבו שרש"י בפירושו לפרק חרש (יבמות פרק יד) כתב שהיו מניפים פעמיים. אין בידינו פירוש כזה, וייתכן שהכוונה לפירוש רש"י על התורה (דברים כו, א-יא) שם כתב כן, או שכוונת תוספות למדרש ההלכה בספרי שצוין לעיל.¹⁰ בעקבות כך כתבו תוספות:

בין "והניחו" בין "והנחתו" מיירי בתנופה, וראייה דהתם מוכח דבעי ב' תנופות, ומוכח מן "והניחו" "והנחתו". לכך פי' הר"ר אברהם בר יצחק¹¹ דר' אליעזר בן יעקב סבירא ליה הכי, דתרי קראי מיירי בתנופה ושתי תנופות היו, ולא מיירי כלל בהנחה דהנחה לא מעכבת.

לדבריהם, ר' אליעזר בן יעקב עצמו סבר שיש להניף את הביכורים פעמיים, והוא למד זאת מכפל המילים: "והניחו" "והנחתו". המהר"ם (מכות שם) הסביר שע"פ דברי התוספות הללו הלימוד שמופיע בשמו של ר' אליעזר בן יעקב מגזירה שווה משלמים, הוא בבחינת גילוי מילתא ללמד שאין לפרש את המילה "והנחתו" כפשוטה אלא יש לפרש שהכוונה לתנופה, וגם המילה "והנחתו" כוונתה תנופה. הרב יעקב עטלינגר (ערוך לנר מכות שם) הסביר שר' אליעזר בן יעקב למד שיש להניף מגזירה שווה משלמים. מפסוק אחד הוא למד שיש שתי תנופות בביכורים, ופסוק נוסף מלמד שתנופה מעכבת.

עוד כתבו תוספות (שם) בנוגע לשאלת הגמרא (מכות שם): "מאן דפליג עליה דר' יהודה הכי קאמר דמפיק ליה לתנופה מקרא אחריתא". לפי התוספות הגמרא הצביעה על כך שר' אליעזר בן יעקב ור' יהודה למדו על תנופה מפסוקים שונים,

10 כך העיר המהר"ם במכות שם.

11 בתוספות רבנו פרץ (מכות שם) כתב פירוש זה בשם ריב"א.

ולפי ר' אליעזר בן יעקב מניפים פעמיים, לפני האמירה של "ארמי אבד אבי", ואחרי האמירה. ואילו לפי ר' יהודה מניפים פעם אחת, לאחר האמירה של "ארמי אבד אבי" ולפני ההשתחויה.

מאידך, תוספות (מז ע"ב ד"ה הביכורים) כתבו שיש תנא שחלק לגמרי על ר' יהודה ור' אליעזר בן יעקב וסבר שביכורים לא צריכים תנופה כלל:

ועוד תנא שלישי דלית ליה תנופה כלל כדמשמע הכא (מז ע"ב): "מאן שמעת דאמר תנופה? רבי יהודה". מכלל דרבנן לא בעו תנופה כלל. והוא תנא פרק כל המנחות (מנחות סא ע"א) דתנן התם גבי: "ואלו טעונות תנופות... הביכורים כדברי ר' אליעזר בן יעקב". שמע מינה דרבנן לא בעו תנופה.

וכי קאמר במכות (יח ע"ב): "מאן תנא דפליג עליה דרבי יהודה ר"א בן יעקב", ניחא ליה לאתויי תנא דמשכח בהדיא.

מאחר שבמשנה (מנחות ה, ו) נאמר שביכורים צריכים תנופה על פי ר' אליעזר בן יעקב, משמע שלפי תנא קמא לא צריכים כלל להניף ביכורים. הגמרא (מכות יח ע"ב) ציינה שיש מחלוקת בין ר' אליעזר בן יעקב לבין ר' יהודה אם הנחה מעכבת על פי דרשות הפסוקים באשר לתנופה, או האם מניפים פעם אחת או פעמיים, אך הם מסכימים שביכורים טעונים תנופה, אבל לעומתם יש מי שסבר שאין מניפים כלל את הביכורים.

עוד כתבו תוספות (סוכה שם):

ועוד י"ל דב' תנופות לאו דוקא, אלא לפי שיש ביכורים שאין טעונין קריאה כגון "מן החג ועד החנוכה" (משנה ביכורים א, ו) וקאמר דהטעונין קריאה מניף בשעת קריאה, ושאיין בהן קריאה מניף בשעת השתחוואה.¹²

לא בהכרח שהיו מניפים פעמיים. כשקראו מקרא ביכורים הניפו בעת הקריאה, וכשלא קראו מקרא ביכורים הניפו בשעת השתחויה.

התוספות (מכות יח ע"ב ד"ה ומאן) כתבו שיש עוד תנא שסובר אף הוא שאין מניפים את הביכורים. כך נאמר בשמו של תנא קמא (משנה ביכורים ג, ו): "עודהו הסל על כתפו קורא מ'הגדתי היום לה' אלקיך' עד שגומר כל הפרשה", ואחר כך

12 כך מופיע גם בפירושו הר"ש והרא"ש (משנה בביכורים ג, ו).

מובאים דברי ר' יהודה שהכהן היה מניף בעת הקריאה. מכאן שתנא קמא סבר שאין תנופה כלל בביכורים.

סיכום ביניים לפי דברי התוספות בסוכה ובמכות - שתי דעות נוספות מלבד עמדותיהם של ר' אליעזר בן יעקב ור' יהודה שסברו שביכורים טעונים תנופה:

א. חכמים - תנא קמא (משנה מנחות ה, ו ; משנה ביכורים ג, ו) - אין מניפים כלל ביכורים.

ב. מדרש ההלכה בספרי (דברים, פרשת כי תבא פסקא שא) - היו מניפים פעמיים, בעת הנחת הכהן ולאחר הקריאה בעת ההשתחויה.

ג. הכהן מניף במקום המביא, והמביא קורא

תוספות (מז ע"ב ד"ה כהן; מנחות סא ע"ב ד"ה כהן) עסקו באופן הנפת הביכורים:

כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף - לאו דוקא קאמר תחת יד הבעלים ממש, דאם כן הוויא חציצה בין הכלי ובין הכהן... אלא כדתנן פרק ג' דביכורים (מ"ו) גבי סל של ביכורים אוחזו בשפתותיו, וכהן מניח ידו תחתיו ומניפו והיינו תחת יד הבעלים.¹³

תוספות הסבירו את דברי ר' אליעזר בן יעקב: "כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף" כדרכו של ר' יהודה, שמביא הביכורים אוחזו בשולי הכלי והכהן מניח ידו תחת הכלי, שהרי אם הכהן יניח ידו תחת יד הבעלים זו תהיה חציצה.

פשט דברי ר' אליעזר בן יעקב ש"כהן מניח ידו תחת יד בעלים, ומניף", הם שידי הכהן נמצאות תחת ידי הבעלים, ודברי ר' יהודה ש"מוריד הסל מעל כתפו ואוחזו בשפתותיו, וכהן מניח ידו תחתיו ומניפו" כוונתם שידי הכהן תחת הכלי, שהרי הבעלים אוחזים בשפתי הכלי.¹⁴ על כן קשה להתאים את דברי ר' אליעזר בן יעקב עם דברי ר' יהודה בעניין זה. בנוסף, יש להעיר על כך שלא משמע שדרך התנופה שקבע ר' יהודה היא בגלל חציצה.

13 ראה גם תוספות (קידושין לו ע"ב ד"ה מכניס). אמנם תוספות כתבו שם: "שהכהן היה אוחזו בשפתיו כלומר בשפת הכלי למעלה והבעלים למטה", אך כבר העירו המפרשים (המהרי"ט והרשב"ש בקידושין שם, וכן במלאת שלמה בביכורים ג, ו), שזו טעות סופר.

14 הריטב"א (מכות יח ע"ב) כתב שאין בזה חציצה: "הא כיצד מניח ידו תחת יד בעלים ומניף. פירוש ואף על גב דכתיב 'ולקח הכהן' אין יד בעלים חציצה דרחמנא עבד יד שניהם כיד אחד, כן פירשו בתוס' לפי פשט הברייתא". כך גם משמע מהמאירי (מכות יח ע"ב). ראה גם במהר"ל (גור אריה, דברים כו, ד).

להלן הצעה אחרת שמבוססת על דברי תוספות הללו אך באופן אחר. כאמור, תוספות כתבו שדברי הברייתא: "כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף" – לאו דוקא קאמר תחת יד הבעלים ממש, ותוספות גם התאימו בין דברי ר' אליעזר בן יעקב לבין דברי ר' יהודה. התיאור של ר' אליעזר בן יעקב "כהן מניח ידו תחת יד בעלים, ומניף" לא בא לתאר את דרך התנופה במובן המעשי, אלא לומר שלאורך כל הדרך עד בית המקדש מביא הביכורים אוחז בידיו או על כתפו את הכלי עם הביכורים. עם הגעתו למקדש מביא הביכורים מניח את הכלי ליד המזבח, והכהן מניח את ידו "תחת יד הבעלים" – במקום הבעלים, תחליף לבעלים. הכהן מניף לכד ללא הבעלים כלל, ובזמן שהכהן מניף את הביכורים, המביא קורא את מקרא הביכורים. וכך מתקיים: "מה כאן כהן – אף להלן כהן. ומה להלן בעלים – אף כאן בעלים". יש זיקה בין הבעלים לבין הכהן, אם כי בפועל רק הכהן מניף את הביכורים וכן את השלמים.¹⁵

ר' יהודה שאמר "הגיע לארמי אובד אבי מוריד הסל מעל כתפו ואוחזו בשפתותיו וכהן מניח ידו תחתיו ומניפו וקורא מ'ארמי אובד אבי' עד שהוא גומר כל הפרשה", תיאר איך מתבצע המעבר של הכלי ממי שמביא את הביכורים לכהן. המביא מוריד את הכלי מעל כתפו, אוחז בשפתי הכלי, ואז הכהן לוקח את הכלי ממנו ומניח ידו תחתיו. גם כאן כמו בדברי ר' אליעזר בן יעקב – במקום ידי הבעלים וכתחליף להם. הכהן מניף והמביא קורא. יש זהות בין הביטויים: "כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף" (ר' אליעזר בן יעקב), ו"כהן מניח ידו תחתיו ומניפו" (ר' יהודה). שני הביטויים כוונתם שהכהן בא במקום וכתחליף לבעלים.¹⁶ הסבר זה פותר את הקשיים שהעלו מפרשים בדבר חציצה בעת התנופה.¹⁷ בנוסף, יש בוודאי קושי מסוים

15 ראה רמב"ם (הל' מעשה הקרבנות ט, ו-ח).

16 שלא כרע"ב במשנה בביכורים ג, ו שפירש שהתנאים חולקים: "ואוחזו בשפתותיו וכהן מניח ידו תחתיו – מכאן משמע שהסל היה על ידו של כהן אלא שהבעלים אוחזים הסל בשפתותיו למעלה בשעת התנופה. ושלא כדברי האומר כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף". ראה בתוספות יום טוב שם ובפירוש הון עשיר.

17 הרב יצחק זאב סולובייצ'יק (חידושי הגרי"ז, מנחות סא ע"ב) כתב שפסול חציצה לא שייך כלל בביכורים משום שהתנופה לא נחשבת עבודת מקדש. הלימוד משלמים הוא שכשם שיש צורך בתנופה בשלמים גם ע"י הבעלים כך גם בתנופת ביכורים. יש להשיב על דבריו שאכן לפי ר' יהודה התנופה לא נחשבת עבודת מקדש בעוד שלפי ר' אליעזר בן יעקב גם התנופה היא חלק מעבודת המקדש, אלא שע"פ הסברנו ממילא הכהן היה מניף לכד את הביכורים. ע"פ דברינו אין צורך גם בחידושו של הר"ד סולובייצ'יק (רשימות שיעורים – סוכה מז ע"ב), שכתב שהכהן והבעלים צריכים לאחוז כל אחד מסיבה אחרת. הכהן החזיק מדין קדשים ועל כן עליו להחזיק מתחת הכלי מדין שירות, והבעלים מחזיקים את הכלי בשפתותיו למעלה מדין ביכורים, שאין תנופתו מדין שירות של קדשים. גם שותפים שהביאו ביכורים, התנופה נעשית ע"י הכהן לבדו. וכך מיושבת הערת הרב חיים קנייבסקי (דרך אמונה, הל' ביכורים ג, יב אותיות עד-עה).

למביא הביכורים להחזיק בשולי הכלי יחד עם הכהן ולהניף את הביכורים יחד עם הכהן מוליך ומביא, ובמקביל גם לקרוא את פסוקי הביכורים. ע"פ הסברנו, הכהן מניף לבדו את הביכורים, ומביא הביכורים קורא לבדו במקביל את פסוקי הביכורים.¹⁸ עם סיום האמירה הכהן מניח את הכלי, ומביא הביכורים משתחוה ויוצא.

ביטויים דומים ביחס לתנופה מופיעים גם בשלמים ובמנחות אחרות שצוינו לעיל, שם נאמר במפורש בתורה שיש להניפם. אך מאחר שלא נאמר במפורש בתורה שביכורים טעונים תנופה, וגם תוספות כתבו: "כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף" לאו דווקא קאמר תחת יד הבעלים ממש" בגלל בעיית החציצה, ניתן להציע הסבר אחר וייחודי לדרך התנופה בביכורים ע"פ דרכם של ר' אליעזר בן יעקב ור' יהודה.

ד. תנופה אחת של הכהן בלבד

הרמב"ם (הל' ביכורים ג, יב) שילב בדבריו מדברי ר' אליעזר בן יעקב ומדברי ר' יהודה:

...הגיע להר הבית נוטל הסל על כתיפו הוא בעצמו, ואפילו היה מלך גדול בישראל, ונכנס עד שמגיע לעזרה, וקורא ועודו הסל על כתיפו "הגדתי היום לה' אלקיך" (פס' ד). ומוריד הסל מעל כתפו ואוחז בשפתיו, והכהן מניח את ידו תחתיו ומניף, וקורא: "ארמי אוכר אבי וירד מצרימה" וגו' עד שגומר. ומניחו בצד המזבח בקרן דרומית מערבית בדרומה של קרן וישתחוה ויצא.

ומניין שהן טעונין תנופה? שנאמר: "ולקח הכהן הטנא מידך" לרבות את הבכורים לתנופה. וכשם שטעונין תנופה, כך טעונין קרבן שלמים [ושיר] שנאמר בהן "ושמחת בכל הטוב" וברגלים אומר "ושמחת בחגך" מה שמחת החג בשלמים אף כאן בשלמים, ואין הקרבן מעכבת.

הרמב"ם סיכם את החובות שיש בעת מקרא ביכורים וכתב (שם יד):

נמצאת אומר שהבכורים טעונין שבעה דברים: הבאת מקום, וכלי, קריאה, וקרוב, ושיר, ותנופה, ולינה.

---

18 במשנה בביכורים ג, ז נאמר: "בראשונה כל מי שיודע לקרות קורא וכל מי שאינו יודע לקרות מקרין אותו נמנעו מלהביא התקינה שיהו מקרין את מי שיודע ואת מי שאינו יודע". במצב זה הכהן היה מניף, אדם אחר היה מקריא למביא, והמביא היה עומד על ידו.

הרמב"ם פסק כדברי ר' יהודה וכדברי ר' אליעזר בן יעקב. בתחילה פסק כר' יהודה (משנה ביכורים ג, ו):

וקורא ועודהו הסל על כתיפו "הגדתי היום לה' אלקיך" (פס' ד). ומוריד הסל מעל כתיפו, ואוחזו בשפתיו והכהן מניח ידו תחתיו ומניף וקורא "ארמי אובד אבי וירד מצרימה" וגו' עד שגומר כל הפרשה. ומניחו בצד המזבח בקרן דרומית מערבית בדרומה של קרן וישתחוה ויצא.¹⁹

ובהמשך את דברי רבי אליעזר בן יעקב:

ומניין שהן טעונין תנופה? שנאמר: "ולקח הכהן הטנא מידך" לרבות את הבכורים לתנופה.

אלו הם דברי ר' אליעזר בן יעקב שהובאו במדרש ההלכה (ספרי דברים פיסקא ש), וכן בבבלי: "רתניא: 'ולקח הכהן הטנא מידך' (פס' ד) - לימד על הביכורים שטעונין תנופה, דברי רבי אליעזר בן יעקב" (סוכה מז ע"ב; מכות יח ע"ב; מנחות סא ע"א). הרמב"ם לא ציין את הלימוד המובא בגמרא מגזירה שווה משלמים, אם כי בהמשך דבריו הוא למד מכך שביכורים טעונים תנופה שצריך גם להקריב קרבן שלמים.

על דברי הרמב"ם שהכהן היה "מניח ידו תחתיו ומניף" כתב הר"י קורקוס:

ופי' תחת יד בעלים לאו דוקא, דאם כן הויא חציצא. אלא הוא [= מביא הביכורים] אוחזו הסל בידיו בשפתי הכלי כאשר אמרו במשנה (ביכורים ג, ו) "ואוחזו בשפתיו" והכהן ידיו תחת הכלי. נמצא יד [= הכהן] למטה דהיינו בשולי הכלי, ויד בעלים למעלה דהיינו בשפתי הכלי. וזהו ידו תחת יד בעלים. וכן אמרו במשנה: "ואוחזו בשפתיו וכהן מניח ידו תחתיו ומניף" עד כאן. מוכח כאשר כתבתי.

פירוש הר"י קורקוס דומה להסבר תוספות (סוכה מז ע"ב ד"ה כהן; מנחות סא ע"ב ד"ה כהן). אך ע"פ דברי הר"י קורקוס יוצא שהכהן ומביא הביכורים מניפים ביחד את הביכורים, אך גם מדברי ר' אליעזר בן יעקב משמע שרק הכהן היה מניף "כהן מניח ידו תחת יד בעלים, ויד בעלים למעלה דהיינו בשפתי הכלי. וזהו ידו תחת יד בעלים. וכן אמרו במשנה: "ואוחזו בשפתיו וכהן מניח ידו תחתיו ומניף" עד כאן. מוכח כאשר כתבתי.

19 אמנם הרמב"ם בפירוש המשנה בביכורים ג, ו כתב שאין הלכה כר' יהודה. ראה באחרונים שעסקו בשאלה זו במפתח של הרב שבתאי פרנקל.

"מניפו" שניהם בלשון יחיד. על כן נראה לפרש את הרמב"ם ע"פ אותה הצעה שהצענו לעיל. דברי הרמב"ם: "ומוריד הסל מעל כתיפו ואוחזו בשפתיו, והכהן מניח ידו תחתיו ומניף, וקורא" הם כדברי ר' יהודה וכוונתו לתאר כיצד היה מועבר הכלי ממי שהביא את הביכורים לידיו של הכהן, ולכך הסכים גם ר' אליעזר בן יעקב. אמנם, הרמב"ם הביא בדבריו את דרשתו של ר' אליעזר בן יעקב שלמד שביכורים טעונים תנופה, ולא את דרשתו של ר' יהודה.

ה. ביכורים – קדשי גבול או קדשי מקדש?

ר' אליעזר בן יעקב ור' יהודה למדו על תנופה בביכורים מפסוקים שונים. מה משמעות ההבדל באשר למקור הפסוק?

הרב מאיר שמחה הכהן מדווינסק (משך חכמה, דברים כו, ד), הסביר:

בתנופה של ביכורים שכהן מניח ידו תחת יד הבעלים לרבי אליעזר בר' יעקב, דיליף מ"ולקח הכהן" עיקרו דתנופה הוא של הכהן, הוה הטעם שמניף אל המזבח, והוה קדשי מקדש, ומתחלקת למשמרה, ואוכלים משולחן גבוה. וזה שאמר: "והיו לה' מגישי מנחה בצדקה" (מלאכי ג, ג) – שיאכלו ממה שרבים אוכל. וכן מורה בסוף נחמיה (יג, ל-לא), שהעמיד משמרות לביכורים וזכו בהם.

...אבל לר' יהודה (סוכה מז, ב) דיליף מקרא ד"והנחתו" (דברים כו, ו) – דעיקר של תנופה הוא של בעלים – לכן סבר דאינם נעשים קדשי מזבח ונותנים לכהן בטובה (משנה ביכורים ג, יב). ולכן אמר בירושלמי (ביכורים א, ב) דאשרה שבטלה, לר' יהודה דעביד כקדשי הגבול יביא ממנה ביכורים, דזר אצל מזבח ליכא, והבן. ואולי נראה דזה בכוונת הגמרא דרב גובריה, מנחות סא, ב.²⁰

לפי המשך חכמה, הפסוקים שמהם למדו ר' יהודה ור' אלעזר בן יעקב על תנופת הביכורים מלמדים על הביכורים לפי תפיסתם, האם יש לראותם כקדשי מקדש או כתרומה. לדברי ר' אליעזר בן יעקב עיקר התנופה לכיוון המזבח הוא של הכהן,²¹ ועל כן יש לראות את הביכורים כקדשי מקדש, ולכן היו מחלקים אותם למשמרת

20 דברים דומים כתב גם באור שמח (הל' ביכורים ג, א).

21 זאת בשונה מדברי הריטב"א (מז ע"ב): "הא כיצד [כהן] מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף. פי' תחת יד הבעלים לאו דוקא דהוה חציצה אלא לומר שמסייע עמהם והבעלים עיקר והוה טפל". הריטב"א הסביר את עמדת ר' אליעזר בן יעקב, ולפיו עיקר התנופה היא של הבעלים.

שנמצאת באותה עת במקדש, והכהנים נחשבים כאילו אוכלים משולחן גבוה. עמדת ר' אליעזר בן יעקב תואמת את עמדת חכמים במשנה (ביכורים ג, יב): "חכמים אומרים: נותנין אותם לאנשי משמר, והם מחלקין ביניהם כקדשי המקדש". לפי דברי המשך חכמה ידיו של הכהן תחת ידי הבעלים. יד הבעלים נסתרת מפני שהיא בין יד הכהן לבין הכלי וכך ניכר שעיקר התנופה הוא על ידי הכהנים. לעומתו, ר' יהודה סבר שעיקר התנופה היא של הבעלים.

אמנם המשך חכמה לא הסביר במה בא לידי ביטוי במעשה התנופה שעיקר התנופה הוא של הבעלים. העובדה שמביא הביכורים אוחז בשפת הכלי, והכהן בתחתית הכלי, לא מבטאת זאת מספיק. מכל מקום לפי המשך חכמה עמדת ר' יהודה היא שביכורים אינם כקדשי מזבח אלא כקדשי גבול והם ניתנים לכהן בטובה, כפי שנאמר באותה משנה (ביכורים ג, יב): "ורבי יהודה אומר: אין נותנים אותם אלא לחבר בטובה".²² המחלוקת בין ר' יהודה הסובר שביכורים הם קדשי גבול לחכמים הסוברים שהם קדשי מקדש, מתבטאת בירושלמי (ביכורים א, ב) הדין האם מותר להביא ביכורים מעץ משבעת המינים שעשו אותו אשרה וביטלו את האשרה:

מהו שיביא ביכורים? כר' יהודה, דו אמר הוקשו לקדשי הגבול, מביא. כרבנן, דאינון מרין הוקשו לקדשי מקדש, אינו מביא.

לפי ר' יהודה ביכורים הם קדשי גבול ולכן אחר שביטלו את האשרה ניתן להביא מהעץ ביכורים, ואילו לפי חכמים ביכורים הם קדשי מקדש ולכן גם לאחר שביטלו אי אפשר להביא ממנו ביכורים. ניתן להוסיף על פי הסברו של המשך חכמה שלפי ר' יהודה מביא הביכורים היה אוחז בשולי הכלי, והכהן היה מניח ידו תחת הכלי ומניפים ביחד, כדי להבליט גם את מקומו של מביא הביכורים.

לפי המשך חכמה, יש לפרש מה שאמר רב נחמן בר יצחק שרבי אליעזר בן יעקב "רב גובריה" ועל כן אמרה המשנה (מנחות סא ע"א) שביכורים טעונים תנופה כר'

22 המחלוקת בין חכמים לר' יהודה נזכרת במשנה נוספת (חלה ד, ט): "ואלו נותנין לכל כהן... והביכורים. ר' יהודה אוסר בבכורים". לדעת חכמים הביכורים ניתנים לכהנים של המשמר, ומאחר שהביכורים נאכלים בעזרה בלבד, יש להניח שכל הכהנים האוכלים ייזהרו לאוכלם בטהרה. אך ר' יהודה אסר לתת לכל כהן אלא רק לכהן חבר שידע להיזהר לאוכלם בטהרה, מפני שהוא חשש שמאחר שלא עושים בהם עבודה, מי שאינו כהן חבר לא ייזהר לאוכלם בטהרה. הירושלמי (חלה ד, ו) התאים את המשניות מביכורים וחלה. בתוספתא (פאה ד, ז) נאמר: "קדשי הגבול נותנין לכל חבר, קדשי מקדש אין נותנין אלא לאנשי משמר בלבד". ראה עוד בדברי הרב חיים סולובייצ'יק (רמב"ם הל' ערכין ו, טז) שתלה את מחלוקת חכמים ור' יהודה במחלוקת שבין תנא קמא לר' שמעון בדין המקדיש ביכורים לבדק הבית (משנה שקלים ח, ח).

אליעזר בן יעקב, לא מפני שהוא רב גדול יותר ומשנתו "קב ונקי" (כהסברו של רש"י), אלא מפני שהוא הגדיר את הביכורים כקדשי מקדש, שהרי הוא למד על תנופה בביכורים מכך שהכהן נוטל את הכלי מאת מביא הביכורים "ולקח הכהן הטנא מידך" (דברים כו, ד), ומכאן שהביכורים הם קדשי מקדש.²³ דברי המשך חכמה בהסבר הספרי על שתי תנופות, לא תואמים את דברי הרמב"ם שכתב שיש תנופה אחת בלבד: "ומוריד הסל מעל כתיפו, ואוחזו בשפתיו והכהן מניח ידו תחתיו ומניף וקורא" (הל' בכורים ג, יב). אך מכאן ניתן ללמוד שהרמב"ם סבר שביכורים הם קדשי מקדש, ועל כן ע"פ דברינו לעיל רק הכהן הוא זה שמניף בפועל. דברים דומים לדברי המשך חכמה, כתב הרב יוסף דב סולובייצ'יק (רשימות שיעורים - סוכה מז ע"ב):

דרשת ר' אליעזר בן יעקב "ולקח הכהן הטנא מידך" אתיא 'יד' 'יד' משלמים" מחייבת תנופה בשעת הקריאה, ודרשת ר' יהודה: "והנחתו זו תנופה" מחייבת תנופה בשעת השתחויה. ונראה כי ישנם כאן שני דיני תנופה השונים בחלותם. תנופת ר' אליעזר בן יעקב דנלמדת משלמים דין קדשים היא, ותנופת ר' יהודה דין היא במצות בכורים. בכורים יש שתי הלכות: א. הלכות קדשים ב. הלכות מצות בכורים. ופליגי מאיזה הלכה חלה תנופה. נפקא מינה לגבי כהן. הנה תנופת קדשים טעונה כהן עם הבעלים, ולכן תנופת ר' אליעזר בן יעקב הנלמדת משלמים צריכה כהן עם הבעלים. ברם ניתן לומר שתנופת ר' יהודה דדין בכורים הוא אינה צריכה כהן אלא תנופת הבעלים בלבד, כי מצות התנופה בשעת השתחויה הוי הלכה בהבאת מקום והנחת הבכורים במקדש, אבל אינה הלכה בדין קדשים של הבכורים.

על פי דברים אלו ניתן להבין כך את דברי הספרי, בו מדובר על שתי תנופות, וכדברי התוספות (מז ע"ב ד"ה הביכורים) שהציע ששתי התנופות הם ע"פ דברי ר' אליעזר בן יעקב ועל פי דברי ר' יהודה:

לפי זה לספרי יש בבכורים שני דיני תנופה. התנופה הראשונה בשעת קריאה היא תנופת קדשים, והתנופה האחרונה בשעת ההשתחויה היא דין בהבאת הבכורים והנחתם לפני המזבח. התנופה הראשונה צריכה כהן כמו בכל תנופת קדשים ולא השניה.

---

23 הסבר דברי המשך חכמה הוא ע"פ ביאורו של הרב יהודה קופרמן.

הרמב"ם כאמור, סבר שביכורים הם כקדשי מקדש, כך אפשר ללמוד גם ממקומות נוספים בהל' ביכורים. הרמב"ם (הל' ביכורים ב, טז) פסק כדברי חכמים על אשרה שבטלה: "אשרה שבטלה אין מביאין ממנה בכורים שהבכורים כקדשי מקדש הן". הרמב"ם פסק כדברי חכמים שביכורים הם קדשי מקדש, וכאמור כך סבר ר' אליעזר בן יעקב. הרמב"ם (הל' ביכורים ב, יט) כתב עוד: "וכן יראה לי שהבכורים שנטמאו אינו מסיק בהן התנור כתרומה טמאה מפני שהן כקדשי מקדש". וכך כתב עוד (הל' ביכורים ג, א): "הבכורים נותנין [אותן] לאנשי משמר והן מחלקים אותן ביניהן כקדשי המקדש".²⁴

כאמור, ע"פ הרמב"ם רק הכהן מניף את הביכורים, ולפי הסברנו גם ר' יהודה סובר שרק הכהן מניף, והאחיזה בשולי הכלי היא במעבר מידיו של מביא הביכורים לידי הכהן. אמנם לפי ר' יהודה, הכהן מניף מדין ביכורים וכפי שנלמד מדרשת הפסוקים העוסקים בביכורים, וכקדשי גבול.

על מעמדם של ביכורים כקדשי מקדש ניתן ללמוד גם ממדרש ההלכה על הפסוק: "וכל תרומה לכל קדשי בני ישראל אשר יקריבו לכהן לו יהיה" (במדבר ה, ט). במדרש ההלכה (ספרי במדבר פרשת נשא פיסקא ה) נאמר:

"אשר יקריבו לכהן לו יהיה". ר' ישמעאל אומר: וכי תרומה מקריבים לכהן, מה תלמוד לומר "אשר יקריבו לכהן"? לפי שהוא אומר "ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך" (שמות כג, יט), אבל לא שמענו מה יעשה בהם. תלמוד לומר: "אשר יקריבו לכהן לו יהיה" בא הכתוב ולימד על הבכורים שיהיו נתונים לכהנים.

על פי דברי המדרש הללו, כתב הרמב"ם (במדבר ה, ט):

24 ראה עוד ברש"ש (ערכין יא ע"א) שכתב: "דבכורים הוי קרבן משום דטעונין תנופה. וגם קרבן בא עמהם כדאיתא בפ"ג דבכורים מ"ג ומ"ה". דברים דומים כתב הרש"ש (מעילה יג ע"א): "כיון דטעונין הנחה לפני המזבח שפיר מיקרי ראוי למזבח. ומה שאח"כ נוטלין הכהנים משלחן גבוה קזכו כמו בשר החטאת והאשם ודומיהן". הרב יוסף ראזין (צפנח פענח הל' תרומות עמ' 4 ועמ' 23, וכן בהל' ערכין עמ' 85) כתב שביכורים נחשבים תרומה כל זמן שהם לא הגיעו לעזרה. משהגיעו לעזרה הם נחשבים כקדשי מקדש, ולאחר הקריאה וההנחה הם נחשבים שוב בגדר תרומה. עיון בהלכות אלו ברמב"ם ובהגדרתו את הביכורים כקדשי מקדש, ראה: הרב יוסף אנגל, אתון דאורייתא, כלל יב; גליוני הש"ס, מכות יט ע"א; הרב יוסף פצנובסקי, פרדס יוסף החדש, דברים כה, טז אות ג; הרב יהודה גרשוני, "בענין ביכורים", קול צופיך, עמ' רצ-רצד; הרב בניהו ברונר, "בכורים כתרומה וכקדשי מקדש – חיבור הארץ והמקדש", ביכורי הארץ, עמ' 173-183; "הביכורים כקרבן", באר מרים – חג השבועות, ישיבת הר עציון, עמ' 160-164.

כי על דעת רבי ישמעאל, לא יבא לשון הקרבה בתורה אלא בקרבים על גבי המזבח, לפיכך דרש "אשר יקריבו" בבכורים שהם טעונים תנופה והגשה.

העובדה שביכורים טעונים תנופה והגשה מחזקת את המעמד של ביכורים כקרבתן. בפן הרעיוני-אמוני הסביר הרב צדוק הכהן מלובלין (דובר צדק, עמ' צד) את הזיקה והקשר שבין הבעלים והכהן בעת הנפת הביכורים:

נאמר "וענית ואמרת" (דברים כו, ה) ואיתא במדרש (קהלת רבה ז, ח) כל מקום שנאמר עניה ואמירה בלשון הקודש וברוח הקודש. הרי זכה לרוח הקודש כל מביא ביכורים באותה שעה. ואין צריך לומר לכהנים באותה שעה שגדול כוחם יותר, שכל כח השגת רוח הקודש של הבעלים הוא רק על ידי הכהן. וכמו שרמזו ז"ל "כהן מניח ידו תחת יד בעלים ומניף" (מז ע"ב), ואחר כך קורא הפרשה. דבלא הכהן לא היה יכול לקרות הפרשה ברוח הקודש כלל.

הראי"ה קוק (שמועות ראייה - בראשית ושמות, ירושלים תשע"ה, עמ' 315), הסביר את מחלוקת חכמים ור' יהודה האם ביכורים הם קדשי מקדש או קדשי גבול:

במשנה (ביכורים ג, יא) נחלקו חכמים ור' יהודה אם ביכורים הם כקדשי מקדש קדשי מזבח כיון שהובאו בעזרה, או כקדשי גבול כיון שאין עושים בהם עבודה. קדשי הגבול שיש בהם הגבלה וצמצום של הקדושה, שהרי קדושתם פחותה משל קדשי המזבח, הרי הם מתייחסים לצד הפרטי, המוגבל המצומצם, המתענף מרכז התורה השורשי. ואילו קדשי מקדש המכוון כנגד המקדש של מעלה שבו אין הגבלה, הרי יסודם בקדושה הכללית, הגזעית, הכוללת את כל הפרטים המתענפים. הביכורים יש בהם מיסוד קדושת הכלל הנקודתית הקשורה למזבח כדעת חכמים והרי הם טעונים תנופה. ויש בהם מיסוד הקדושה הפרטית המסתעפת מהכלל והרי הם לדעת ר' יהודה כקדשי גבול.

סיכום

א. בפסוקים העוסקים בביכורים לא נאמר שיש להניף את הביכורים. ר' אליעזר בן יעקב ור' יהודה סברו שביכורים טעונים תנופה. ר' אליעזר בן יעקב למד זאת על פי גזירה שווה משלמים, והוא ראה בביכורים קדשי מקדש, ואילו ר' יהודה למד זאת מפסוק בפרשת הביכורים, והוא ראה בביכורים קדשי גבול. יש תנא אחר, לפיו

ביכורים לא טעונים תנופה, וע"פ מדרש הלכה היו מניפים פעמיים, לפני מקרא הביכורים ואחרי מקרא הביכורים.

ב. יש הברל בין ר' אליעזר בן יעקב לבין ר' יהודה בדרך התנופה. לדברי ר' אליעזר בן יעקב, הכהן מניח ידו תחת יד הבעלים, ומניף. לדברי ר' יהודה, מביא הביכורים אוחז בשפת הכלי, והכהן מניח ידיו מתחת לכלי וכך מניפים את הביכורים. יש מקום להתאים בין התנאים: "כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף" (ר' אליעזר בן יעקב), וכן: "כהן מניח ידו תחתיו ומניפו" (ר' יהודה). שני הביטויים כוונתם שהכהן בא במקום וכתחליף לבעלים. בפועל רק הכהן היה מניף. פירוש זה פותר את בעיית החציצה בין הכהן לכלי, וכן מסביר כיצד מביא הביכורים היה יכול להתמקד במצוות מקרא הביכורים, בעוד הכהן מניף את הביכורים.